

**BOSANSKA, HRVATSKA,
SRPSKA I CRNOGORSKA
PRAVOPISNNA NORMA**
(opće značajke i tendencije)

UDK 811.163.43*

SENAHID HALILOVIĆ

Filozofski fakultet, Sarajevo

U radu su predočene osnovne obavijesti iz novije historije pravopisne norme u Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca. Upoređena je nekolicina pravopisnih priručnika nastalih u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori poslije odustajanja od zajedničke norme.

U ovome ćemo prilogu pažnju usmjeriti na sljedeća pitanja:

1. koje su opće značajke pravopisa nastalih poslije 1960. god.; tj. kakav je odnos novih pravopisa prema:

- a) pravopisnom naslijeđu;
- b) imenu jezika;
- c) pismu;
- d) izgovoru;
- e) etimološkom i fonetskom pisanju;
- f) dvostrukim rješenjima;
- g) riječima stranog porijekla;
- h) terminologiji;

2. u kome smjeru idu dorade i popravke norme u pojedinim pravopisima.¹

U nastavku ćemo ukratko medusobno uporediti četiri novija pravopisa i onaj iz 1960. god. Koristit ćemo se sljedećim skraćenicama: P (Pravopis iz

¹ Ovim se pitanjima pozabavio švedski slavist Sven Gustavsson (Uppsala) u referatu *Kroatiska serbiska och bosniska i de nya ortografierna* (Hrvatski, srpski i bosanski u novim pravopisima), podnesenom na nordijskom skupu slavista augusta 1997. u Helsinkiju. Zahvaljujemo se prof. Gustavssonu na ustupljenom i ovdje korišćenom primjerku neobjavljenog referata.

1960)², B (Pravopis bosanskoga jezika)³, C (Pravopis crnogorskog jezika)⁴, H (Hrvatski pravopis)⁵ i S (Pravopis srpskoga jezika)⁶.

² *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*. Izradila Pravopisna komisija, Zagreb / Novi Sad, Matica hrvatska / Matica srpska, 1960, 882.

³ S. Halilović, *Pravopis bosanskoga jezika*, Sarajevo, Kulturno društvo Bošnjaka "Preporod", 1996, 626.

Dopune i dorade pravopisne norme bosanskoga jezika ponudio je *Pravopis bosanskoga jezika: Priručnik za škole* istog autora (Zenica, Dom štampe, 1999). Kao što je u uvodu istaknuto, *Priručnik* je gotovo u cijelosti preuzeo pravopisna pravila data u *Pravopisu bosanskoga jezika* (1996), s tim što školsko izdanje donosi dorade, dopune i pojednostavljenja pravopisnih normi bosanskoga jezika. Ovdje ih predočavamo ukratko.

Namjena i obim priručnika uvjetovali su odbacivanje mnogih primjera uz pravopisna pravila; u slučajevima za koje je ocijenjeno da je potrebno data su nova i – nadamo se – bolja oprimjerenja.

Više je značaja dato *geminaciji* kao pravopisnom pitanju. Pravila o pisanju udvojenih suglasnika izdvojena su u posebno poglavlje. Dorada norme iz 1996. svodi se na sljedeće: ako se koja riječ piše isključivo sa geminacijom u osnovnom obliku, onda su i svi padežni i izvedeni oblici s udvojenim suglasnicima (npr.: prema osnovnom obliku *Džennet* sada stoji *džennetski* i sl., za razliku od *dženetski*, kako je predlagano u *Pravopisu*).

U vezi s pisanjem glasa *h* zadržana su gotovo u cjelini rješenja koja je ponudio *Pravopis*; promjene se svode na sljedeće pojedinosti: umjesto *mahrama* / *marama* sad je samo *mahrama*, a umjesto *maramica* sad je *maramica* / *mahramica*. Iz primjera kao što su *adžo* (hip.: *amidža*; gen. jd. *adže* / *adža*, prisv. prid. *adžin* / *adžov* – u potpoglavlju o glasu *dž*), premda to nije poglavito pitanje pravopisne norme, već morfološke – vidi se da smo se opredijelili za obje promjene kao naporedne i time odustali od nastojanja u *Pravopisu* da se daje prednost jednoj promjeni (*adžo* – *adže*).

U vezi s pisanjem riječi stranoga porijekla uvažili smo najčešće isticani zahtjev korisnika i mnogih ocjenjivača *Pravopisa*: vlastita imena iz drugih jezika, kad se pišu latinicom, prenose se ili *izvorno* ili *fonetski*. Ispostavilo se, naime, da je odveć zahtjevno slijediti *Pravopis* i imena iz jezika s latiničnim pismima prenositi isključivo onako kako se pišu u jeziku iz koga potječu.

Drugo, imenice na *-ist* i *-t* mogu dobiti vokal *a* na kraju, pa uz ranije predlagane *telegrafist*, *arhitekt* i sl. imamo naporedne oblike *telegrafista*, *arhitekta* i sl.

Kada je riječ o pravilima ijekavskog izgovora – u nadi da ćemo time *olakšati* i onima koji usvajaju pravopisnu normu i onima koji podučavaju normi – opredijelili smo se da u većini slučajeva mogu biti naporedni dvosložni i jednosložni prefiks (*prije-* i *pre-*) u imenica kao *prijelom* / *prelom*, *prijevod* / *prevod* i sl.

Dorade norme u vezi sa *sastavljenim* i *rastavljenim pisanjem riječi*:

- umjesto dviju mogućnosti – odvojenog i polusloženičkog pisanja nepromjenljivih odredbi i složenih skraćenica uz imenicu, npr. *rok muzika* / *rok-muzika*, *TV emisija* / *TV-emisija*, ostaje samo polusloženičko (*rok-muzika*, *TV-emisija*);
- imeničke veze kao *kamen temeljac*, *nastavnik pedagog* pišu se odvojeno (ne i s crticom).

Skraćenice: naporedne su *g.* i *god.* – *godina* (u svim slučajevima); skraćenica za *bošnjački* glasi *bošnj.* (a ne *boš.*).

Tacka se ne piše iza arapskog rednog broja ukoliko iza nje slijedi zarez, crta, kosa crta, zagrada.

1. Opće značajke spomenuta četiri nacionalno usmjerena pravopisa bile bi sljedeće.

Kontinuitet s pravopisnim naslijeđem

Osnovicu njihovu čine: a) P (kao zajedničko naslijeđe) i b) *svoja* tradicija, svoje pravopisno naslijeđe. Odnos prema posebnom naslijeđu nije podjednako ekspliciran; u H to je Brozov i Boranićev pravopis; u S mogu se pratiti veze s Vukom i Belićem. M. Pešikan izričit je u tome da osamostaljenje srpskoga jezika ne iziskuje nikakav preokret: "Srpska jezička kultura imala je prirodan tok i u razdoblju starog pravopisa, te njegov normativni sistem ne treba opozivati ni poništavati, nego ga samo popraviti u onome u čemu nije bio dobro pogođen i doraditi onim u čemu je stara norma bila manjkava i nepotpuna. Radikalno reformisanje vodilo bi nepotrebnom narušavanju kontinuiteta, prirodnosti i neusiljenosti izraza, kao i otudenju od kulturne riznice koju čine golemi knjižni fond stvoren u minulim decenijama."⁷

U *oprimjerenjima* ne spominju se djela "s druge strane"; sve potvrde traže se u *svojoj* tradiciji. (Ovo vrijedi za sve nove pravopise.)

Novi pravopisi i ime jezika

B, C, H i S donose nacionalna imena jezika, s tim što su nazivi *Hrvatski pravopis* i *Crnogorski pravopis* (tako je na koricama; zvanični je naziv *Pravopis crnogorskog jezika*) dvoznačni, npr.: a) pravopis Hrvata i b) pravopis

Veliko i malo slovo:

- prvi član naziva s obrnutim rasporedom članova (imenica + pridjev) piše se velikim početnim slovom: *Pašaluk bosanski*, *Muštijstvo travničko*;
- tako se pišu i pridjevsko-imeničke, kao i obrnute, imeničko-pridjevske veze riječi (*Prijedorska općina*, *Općina prijedorska* – kao područje);
- odredbe u imena kao *Jadransko more*, *Livanjsko polje* zadržavaju veliko slovo i ukoliko je slijed članova obrnut: *more Jadransko*, *polje Livanjsko*;
- riječ *ulica* kao prvi član u nazivu ulica piše se velikim početnim slovom: *Ulica branilaca Sarajeva*, *Ulica Ferhadija*, *Ulica prijedorska* (ali: *Prijedorska ulica*);
- nazivi nastavnih predmeta u školama i na fakultetima pišu se velikim početnim slovom (ne samo u ispravama);
- nazivi poglavlara najvišeg reda, upotrijebljeni umjesto imena, pišu se velikim (ne i malim) slovom: *Predsjednik*, *Kralj*, *Reisul-ulema*.

Zarez se stavlja i između imena mjesta i datuma i ukoliko ime mjesta dolazi s prijedlogom *u*: *U Sarajevu*, 26. I 2003.

Od *pojednosti* spomenimo da su u školskom pravopisu uz etnike *Zeničak* i *Goraždak* prisutni i oblici *Zeničanin*, *Goraždanin*.

⁴ V. Nikčević, *Pravopis crnogorskog jezika*, Cetinje, Crnogorski PEN centar, 1997, 468.

⁵ S. Babić – B. Finka – M. Moguš, *Hrvatski pravopis*, Zagreb, Školska knjiga, 1995 (treće izdanje), 473

⁶ M. Pešikan – J. Jerković – M. Pižurica, *Pravopis srpskog jezika*: I. *Pravila i njihovi osnovi*; II. *Rečnik uz pravopis*, Novi Sad, Matica srpska, 1993, 503.

⁷ *Pravopisna norma*; u: *Srpski jezik na kraju veka* (red. M. Radovanović), Beograd, Institut za srpski jezik SANU, Službeni glasnik, 1996, 175.

za Hrvatsku. Ispostavlja se da je ime jezika /etiketa/ bitno u ovdašnjim prilikama (Amerikancima ne treba *američki*, ali Francuzima na Aljasci itekako treba *francuski*). Uočljivo je da novi pravopisi izbjegavaju spomenuti predašnje nazive (srpskohrvatski, hrvatskosrpski).

Odnos prema pismu

B navodi oba pisma, ali je tiskan latinicom. Isto je i sa C. S navodi da se srpski jezik može pisati i ćirilicom i latinicom; objavljen je u ćiriličkome izdanju (u kome stoji da će isto djelo biti objavljeno i u latiničkoj verziji); o pismima u S govori se vrlo opširno – od 17. do 45. str. Govoreći o dvoazbučju i zaštiti ćirilice od istiskivanja i zapuštanja, M. Pešikan kaže: "Ishod minolog razdoblja treba shvatiti kao trajno prihvatanje latinice u srpskoj kulturi, ali ne tako da potisne i zameni ćirilicu, nego da bude drugo i naporedno pismo."⁸ H navodi latinicu i tiskan je latinicom.

C se izdvaja između ostalih pravopisa i time što njegova latinica uz 30 zajedničkih slova ima i tri samosvojna znaka: *š*, *ž* i *3* (*šeci*, *izelica*, *3anovijet*, *3ora*).

Odnos prema izgovoru /ijekavski – ekavski/ i osobnosti ijekavizma

B je pisan ijekavski i donosi samo pravila za ijekavski izgovor. S tvrdi da oba izgovora imaju istu vrijednost. Objavljen je i u ekavskoj i u ijekavskoj verziji (ovo se odnosi samo na pravila; rječnik je isti – uz pojedine oblike stoje skraćenice ek. ili ijek. ili ek. i ijek.). U C je ijekavica "fonološka i morfonološka": *vjera*, *đever*, *prešesti*, *tijelo* – *tjelesni*, *vrijeme*, *dobrijuh* i sl. (iznosi tvrdnju: "crnogorski je standardni ijekavizam, srpski je književno autohton ekavizam, a hrvatski i bošnjački dvoglasni iekavizam", str. 44, pogrešno pripisujući bosanskome jeziku i pravopisu diftong *ie* > *e*: *vrieme* > *vrieme*, *rieka* > *reka*, *zasiedanje* > *zasjedanje*). H ne govori o ijekavskome izgovoru, već o dvoglasniku *je*; "...u hrvatskome književnom jeziku postoji dvoglasnik *je* koji se nekad pisao *ie*, a u posljednjih se stotinu godina piše *ije*, izuzevši djelomičan prekid za NDH" (str. 39). Dakle, piše se *ije*, ali je izgovor troglasovne skupine *i+j+e* – umjesto standardnog izgovora – dvoglasnik, dakle, *lijep* se izgovara kao *lĭêp*, *gnĭězdo*, *lĭévak*; izgovara se, dakle kao dugo *je* u riječima *dĭědo*, *zamĭérati*, *dĭĕlā*, *záhtĭěvā*... a troglasovnu skupinu (a ne dvoglasnik *je*) *ije* imamo, npr., u *grĭĭě* (prez.), *smĭĭēm se*, *nĭjĕdan*, *hĭgĭjĕna*. Rječnički dio nema difitnog *je* već *ije*: *lijep* i sl.

Razlike su velike od pravopisa do pravopisa – kad se radi o ijekavskim oblicima – *specifičnostima ijekavizma*. Ovdje ćemo te osobnosti osmotriti u trima grupama primjera: a) konsonantom (*c*) pokriveno *r + je* < kratkoga jata; b) prefiksi *pre-* / *prije-*, *pred-* / *prijed-*; c) ostalo.

⁸ L. c.

a) kad je riječ o *c + r + je* (< jata), na jednoj je strani S, na drugoj B i H, a na trećoj je C. Pravopis iz 1960. imao je npr.: *mrijest – mrestilište, srijeda – usred, vrijeme – vremena, grijeh – grešan, vrijedan – vredniji, strijela – strelica, upotrijebiti – upotreba* itd. S u ovome prati pravopis dviju Matica. B ima: *grješan / grešan, mrjestilište / mrestilište, strjelica / strelica, pomodrrjeti / pomodreti*, ali samo: *dremljiv, drenić, prečice, prečka, privreda, upotreba, usred, vredniji, vremena*. (U pravopisnome rječniku navedeni su samo ovakvi oblici, premda je u pravilima u ovakvim slučajevima dopušten izbor između *je* i *e*.) H često ima *je / e*: *grješan / grešan, drjemljiv / dremljiv, drjenić / drenić, mrjestilište / mrestilište, prječice / prečice, strjelica / strelica, vrjedniji / vredniji*; ali je samo: *pomodrrjeti, prečka, privreda, upotreba, usred, vremena*. C ima: *grješan / grešan, drjemljiv / dremljiv, drjenić / drenić, mrjestilište / mrestilište, pomodrrjeti* (postati modar), a *pomodriti* (učiniti modrim), *priječice / prečice* (prilog), *prječka / prečka, strjelica / strelica, vrjedniji / vredniji; privreda, upotreba, usred, vremena*.

b) odnos *pre-* / *prije-* i *pred-* / *prijed-*. S ima poveliku listu sa *e / ije*; u B i H dominiraju oblici sa *ije* nad dubletnima i onima samo sa *e*; C također ima *e / ije*, čak i: *prevjes / prijevjes, prethodnik / prijethodnik*; samo je *prijepis* (u B: *prepis / prijepis*)...

Dakle, svi imaju grupu dubleta, ali varira to šta ulazi u tu grupu i kolika je ona. Npr., grupa sa *e* najveća je u S, a sasvim mala je u B (četiri riječi), H i C. S druge strane, grupa sa *ije* u S svodi se na nekoliko riječi, dok je velika u B, H i C.

c) Ostalo. B i H imaju *nisam*; S *nisam / nijesam*, C *nijesam*; S i C *zalivati / zalijevati*, a B i H *zalijevati*. Samo C ima: *d + je > đe, c + je > će, s + je > še, z + je > že: ovđe, ćepanica, šljedeći* (uz *šljedeći*), *izlječiv*. Samo je u C: *ovijem, mojijeh, velikijem*: “Inače su i ovde po pravilu uopšteni završeci tvrdijeh osnova...” (zamjeničko-pridjevske promjene) /str. 18, nap. 16/.

Odnos: etimološko (korijensko) – fonetsko (fonološko) pisanje

Uglavnom se svi pravopisi drže principa fonološkog pisanja: u sandhiju se ne bilježe promjene, unutar riječi – da: *pišćev, vrapca* i sl. Međutim, C umjesto *izljubiti* ima *izljubiti / izljubiti*; a H ima *predak*, gen. *pretka*, Npl *preci / predci*, DILpl *precima / predcima*; tako i *gubici / gubitci* (od četvrtoga izdanja samo *predci, petci*) i sl. (Nap.: Simićev pravopis ima, naprotiv: *pozdiplomski / postdiplomski, gimnaziskinja / gimnazistkinja, pleps, gankster* – u Belićevu duhu, više se upravlja prema izgovoru. I spomenuto *rje* umjesto *re* u B, H i C također je element etimološkog pisanja.) Ovdje ide i odnos prema glasu *h*. Taj je odnos u pojedinim pravopisima različit; uopćeno kazano, njegova zastupljenost pada od B preko H i C do S, u kome umjesto *h* češće negoli drugdje imamo supstituente glasa *h* ili fonetsku nulu: *kujna, snaja, amajlija, asura*.

Odnos prema dvostrukim rješenjima

Općenito vrijedi da je dvostrukih rješenja manje u posmatranim novijim pravopisima negoli ih je bilo u onome iz 1960. (Takoder ih je manje nego u npr. Anić – Silićevu ili Marković – Ajanović – Diklićevu pravopisu.) Uz stilski obilježene riječi koristi se znak > ili skraćenica v., kojima se upućuje na neutralnu riječ; npr. u H: *minduša* > *naušnica*, *patriot* > *rodoljub*, *rahmetlija* > *pokojnik*, *tobdžija* > *topnik*; u B: *bezbjednost* v. *sigurnost*, *čuvstvo* v. *osjećaj*, *jagnje* v. *janje*; u S: *janje* v. *jagnje*. Najmanje restriktivnosti u ovome pogledu posjeduje B; u njemu su naporedni brojni oblici koji su u S ili H stilski obilježeni, npr.: *demokracija* / *demokratija*, *gledalac* / *gledatelj*, *milion* / *milijun*.

Odnos spram riječi stranoga porijekla

Taj se odnos može pratiti u vezi s dvjema načelno oprečnim odrednicama: jedna je *tolerancija*, a druga je *purizam*. Ovdje je naprije potrebno osmotriti odnos prema riječima koje pripadaju pojedinim tradicijama: bošnjačkoj, hrvatskoj, srpskoj, crnogorskoj. Međutim, različit je uopće odnos prema riječima preuzetim sa strane, osobito prema riječima iz slavenskih jezika. Kada je riječ o susjednim naslijeđima, može se reći da svaki pravopis sadrži samosvojnu skupinu riječi – i s obzirom na veličinu i na sastav – koje bismo mogli označiti *neintegriranim* bosnizmima, crnogorizmima, kroatizmima ili srbizmima. Ono što nije etiketirano u tom smislu i oglašeno nepoželjnim, a potječe iz neke od susjednih jezičkih baština, prihvaća se kao stilistička zaliha. Za purizam se može reći da najviše tradicije ima na hrvatskoj strani i da nema tolikoga uporišta u bošnjačkoj, srpskoj i crnogorskoj jezičkoj kulturi; stoga je težnja da se odstrani leksika tudega porijekla najprisutnija u H, i nije toliko izražena u B, S i C. Posljednja decenija XX st. osobito je obilježena naglašenom kroatizacijom hrvatskog jezičkog standarda; purizam i neologizacija dodatno su osnaženi i vode tzv. hrvatskome novogovoru ili “superhrvatskome”.⁹ (Nap.: Simićev pravopis ima više dubleta i, uvjetno kazano, kroatizama negoli Pešikanov; tj. više je “srpskohrvatski” od zvaničnoga srpskog pravopisa. Ali i S ima, kao i B, npr. *liječnik* i *ljekar*, dok je u H *liječnik*, a znakom > uz *ljekar* upućuje se na *liječnik*.)

Odnos prema terminologiji

I odnos prema terminologiji, kao i odnos prema riječima stranoga porijekla, takoder je pokazatelj orijentacije pojedinih pravopisa s obzirom na protivstavljene dvojnosti: otvaranje – zatvaranje; integracija – izolacija; evropeizacija – balkanizacija. I u ovome je pogledu H bliži drugoj etiketi iz gornja tri para; donekle mu je u ovome blizak C. B i S više su usmjereni otvorenosti, integraciji i evropeizaciji. B i S, naime, više od H i C ostaju u okvirima naslijeđenih terminosistema, vršeći ponekad različit odabir iz predašnjih okvirnih dvojstava i vešestrukosti, ali ne donose novu terminologiju.

⁹ Opširnije: B Brborić, *Predistorija i sociolingvistički aspekti* – u: *Srpski jezik na kraju veka*, 28-34.

Najviše je novotarija, novotvorenica i prevedenica u ovoj oblasti u H (s napomenom da se u pojedinim slučajevima radi o terminima koji su otprije prisutni u hrvatskoj građi i nisu bivali općeprihvaćeni u vrijeme zajedničkoga standarda). H tako ima (unutar pravopisne terminologije): *točka*, *dvotočje*, *spojnica* (= crtica), *izostavnik* (= apostrof). Razvijanje npr. ekskluzivno svoje terminologije može donijeti više štete negoli koristi.

2. Zaključci: tendencije u pravopisnoj normi Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca

U radu su predočene osnovne obavijesti iz novije historije pravopisne norme u Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca, a potom je upoređena nekoliko pravopisnih priručnika nastalih u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori poslije odustajanja od zajedničke norme. Po napuštanju pravopisa Matice srpske i Matice hrvatske, koji je od 1960. bio mjerodavan za sve četiri jednojezičke republike avnojevske Jugoslavije, uslijedilo je desetak pravopisnih izjašnjenja. Iako je novonastalim normativima zajedničko ishodište – pravopis iz 1960. god. – oni su osobeni u mnoštvu pojedinosti i pravopisnu normu usmjeravaju različito. Te su osobenosti očite i u pravopisnim pravilima i, naročito, u rječničkome dijelu. Spram nadnacionalnog normativa dviju Matice novonastali su priručnici manje-više dotjerivački i uglavnom nacionalno usmjereni.

Pravopis bosanskoga jezika (S. Halilović), *Hrvatski pravopis* (S. Babić – B. Finka – M. Moguš), *Pravopis srpskoga jezika* (M. Pešikan – J. Jerković – M. Pižurica) i *Pravopis crnogorskog jezika* (V. Nikčević) osmotreni su s obzirom na: odnos prema zajedničkom naslijeđu, odnos prema pismu, odnos prema izgovoru (riječ je o specifičnostima ijekavizma), odnos etimološko – fonetsko pisanje, dvostruka rješenja, odnos spram riječi stranoga porijekla, odnos prema terminologiji i dr.

Dorade i popravke i predašnje norme (naprije kada je riječ o pisanju velikoga slova, o sastavljenome i rastavljenom pisanju, o zamjeni jata, o pisanju imena iz drugih jezika) posjeduju svi novi pravopisi. Često su to istovjetna rješenja. Međutim, iako je svima polazište Pravopis iz 1960, različiti pravopisi norme usmjeravaju različito. Ovo se odnosi i na pravopisna pravila i (osobito) na rječnički dio. Sam izbor riječi u pojedinim pravopisnim rječnicima predstavlja usmjeravanje. Različita je količina novopredloženih rješenja; otuda, između ostaloga, i različite reakcije u pojedinim sredinama prema tim inovacijama. Norme inače nemaju lahak zadatak: navike je teško mijenjati – otuda otpori i manje ili više žustre rasprave povodom novih pravopisa. Lingvisti mogu pratiti reakcije javnosti, pratiti odnos prema pojedinim normativističkim izjašnjenjima, ali njihova uloga tu nije presudna. Praksa je, zapravo, odlučujući kriterij: ono što ona ovjeri od ponuđenih rješenja postat će normom bosanskoga jezika, ili crnogorskog, hrvatskog i srpskog jezika. Bilo kako bilo, svi (koji to žele) imaju pravo normirati svoj jezik bez utjecaja drugih i bez ugledanja na druge.

Bosanski, hrvatski i srpski jezik kao dijasistem nudi mnoštvo dvostrukosti i višestrukosti na svim razinama jezičke strukture. Tri norme vrše katkad različit izbor iz dvojnosti kojima se odlikuje organski idiom koji stoji u

osnovici triju standardnih jezika. Stoga nije moguće proizvesti nijedan duži tekst za koji se ne bi moglo kazati kojem od tih standardnih jezika pripada. Pritom hrvatska norma pokazuje naglašenu disjunktivnu tendenciju. Tom je tendencijom slabije obilježena srpska norma, a bosanska najslabije: bosanska norma, naprotiv, ima naglašeniju konjunktivnu tendenciju. Zato se za današnju bosansku normu može reći da zauzima središnji položaj u odnosu na hrvatsku, na jednoj, i srpsku normu, na drugoj strani. Ipak postojeće razlike između triju spomenutih normi ne utječu bitnije na komunikativnu funkciju jezika: one su bitne prije svega za njegovu simboličku funkciju.

Naš je stav da nije *uputno* pošto-poto težiti razlikama; naprotiv: u najmanju je ruku *uputno* voditi računa o razvoju normi u susjedstvu. Na takav nas pristup obavezuje i činjenica upućenosti jednih na druge – kako unutar Bosne i Hercegovine, kao višenacionalne zajednice u kojoj se prepliću tri standardnojezičke norme, utemeljene na istome dijasistemu – tako i izvan BiH. Jedno od rješenja koje bi vodilo boljem razumijevanju i sporazumijevanju pripadnika četiriju jednojezičkih južnoslavenskih naroda, korisnika četiriju bliskih standardnih južnoslavenskih jezika, bilo bi: označiti u svome nacionalnom standardnom jeziku ono “svoje” i tako ga zaštititi od preslojavanja i potiranja, a dopustiti (u što je moguće većoj mjeri) “tude” – kao stilističku rezervu.

BOSNIAN, CROATIAN, SERBIAN AND MONTENEGRIN ORTHOGRAPHIC NORM (GENERAL CHARACTERISTICS AND TENDENCIES)

Summary

This paper discusses the standardization in language as it is dealt with in orthography textbooks published in Bosnia-Herzegovina, Croatia, Serbia and Montenegro after these states decided to give up their common orthographic norm. The four orthography textbooks (*Pravopis bosanskoga jezika*, *Hrvatski pravopis*, *Pravopis srpskoga jezika*, and *Pravopis crnogorskog jezika*) have been compared with reference to the attitude towards common legacy, alphabet, and pronunciation (specific features of the jekavian dialect), relationship between etymological and phonetic spelling rules, dual solutions, attitude towards borrowings, terminology, etc.